

ETT RATIONELLT DJUR – MCDOWELL OM BILDNING OCH DEN ANDRA NATUREN

John McDowell har ägnat sig åt frågan om hur människan, som är en produkt av naturen, är kapabel att forma ett medvetande om sin värld. Enligt McDowell existerar det inget svalg mellan medvetandet och världen: människans tänkande är uttryck för en andra natur, som formas genom kulturens inverkan. (Översatt från danska av L.H.)

Text: Anne-Marie Søndergaard Christensen

Efter den moderna vetenskapens uppkomst har man inom filosofin kämpat med att försöka förstå förhållandet mellan en, som det förefaller, tillfällig naturlig värld och människans normativa och rationella förståelse av världen. Eller med andra ord, man har försökt redogöra för förhållandet mellan medvetande och värld. *Mind and World* är titeln på McDowells viktigaste verk från 1994. Han önskar här diagnostisera och beskriva den ångest som förefaller drabba filosofer när de ställs inför denna dualism mellan medvetande och värld samt erbjuda en räckvärd verktyg för att upplösa denna ångest. Ett av dessa verktyg är McDowells begrepp *bildning* eller *den andra naturen*.

I den kritiska delen av sitt verk visar McDowell hur en räckvärd konstruktiva "förslag till lösning" på dualismen mellan tänkande och värld inte lyckas övervinna problemet. En strängt platonisk uppfattning av tänkandet [*rampant Platonism*] kan inte förklara, hur tanken får ett empiriskt innehåll, det vill säga hur den är förbunden med, och kan säga något om en normfri, naturlig verklighet. Och en ohöljd naturalism [*bald naturalism*] kan inte förklara, hur hänvisningen till en sådan verklighet kan pålägga vårt tänkande rationella gränser. McDowells diagnos är, att båda slagen av teorier försöker konstruera en bro över detta skenbara svalg mellan två väsensskilda delar av vår verklighet, och han insisterar på, att sådana konstruktioner ofrånkomligen måste slå fel, därför att man inom filosofin uppfattar medvetandet respektive världen på ett sådant sätt att det är omöjligt att etablera beröringsytor mellan dem. Genom att utgå från en platonisk förståelse av tänkande och normer som något som etablerats oberoende av allt naturligt, blir det obegripligt för oss hur tänkandet kan återintegreras i denna samma natur.

McDowell önskar inte själv erbjuda en ny teori, en ny bro. I stället hämtar han inspiration hos Wittgenstein för att an-

gripa den skenbara dualismen mellan medvetande och värld på en ny nivå, och han hoppas därigenom undgå behovet av en konstruktiv filosofisk teori. McDowell förelägger sig nu uppgiften att omdefiniera frågan om förhållandet mellan medvetande och värld på ett sådant sätt att svalget mellan dem försvinner (McDowell 1996, 94). Eller med McDowells ord, han vill visa hur vår rationella förståelse av världen, "*the space of reason*", redan har en hemvist i den råa naturen, "*the realm of law*", men utan att reducera någondera sidan till den andra.

Ett av de verktyg McDowell använder för ändamålet är begreppet om den andra naturen [*second nature*]. Detta be-

Begreppet om den andra naturen ger oss möjligheten att se mänsklig erfarenhet som formad av begrepp, samtidigt som vi kan hålla fast vid att denna process är en del av den naturliga verkligheten.

grepp betecknar fenomenet att människor genom sin uppväxt, uppfostran och invigning i en given kultur utvecklar sina naturgivna anlag, sin första natur, till att omfatta helt nya förmågor. Ett exempel på ett sådant formande av den första naturen är utvecklingen av ett praktiskt förnuft, som ger form åt vår förståelse av världen och gör oss mottagliga för moraliska grunder. Men utvecklingen av den andra naturen är ett generellt fenomen, som också innefattar "initiation into conceptual capacities, which include responsiveness to other rational demands besides those of ethics" (McDowell 1996, 84). McDowell kallar denna utveckling av den mänskliga naturen *bildning* med hänvisning till Hegels begrepp *Bildung*. "Our nature is largely second nature, and our second nature is the way it is not only because of the potentia-

lities we were born with, but also because of our upbringing, our *Bildung*. Given the notion of second nature, we can say that the way our lives are shaped by reason is natural, even while we deny that the structure of the space of reason can be integrated into the layout of the realm of law” (McDowell 1996, 87-88). Å ena sidan är den andra naturen helt enkelt en del av människans naturliga utveckling, å andra sidan är utvecklingen av den andra naturen en kulturell omdaning av denna natur, som radikalt förändrar vår beröring med världen och vårt sätt att reagera till exempel moraliskt.

Begreppet om den andra naturen ger oss därmed möjligheten att se mänsklig erfarenhet som formad av begrepp, samtidigt som vi kan hålla fast vid att denna process är en del av den naturliga verkligheten. Begreppet är alltså avsett att belysa, att erfarenhet och förnuft själva är naturliga egenskaper. McDowells poäng är att förståelsen av människan som ett djur, som naturligt utvecklar eller formar en begreppslikt betingad andra natur, ger oss den naturliga grundvalen för en förening mellan natur och förnuft, mellan värld och medvetande i en ”avslappnad naturalism”, en ”andranaturs-naturalism” (McDowell 1996, 86). Med kopplingen till den idé om en kulturell danelse som *bildning* representerar, blir vi samtidigt i stånd att fasthålla en verklighetsuppfattning, som är mycket ”tjockare” än den, som ser det naturliga som bestående att råa fakta, eftersom vår världsförståelse redan är begreppslikt organiserad.

McDowell hävdar dessutom, att denna verklighetsuppfattning också är *nödvändig*, för om något ska utgöra en bild av något som finns i världen, så måste det bestå av begreppslikt strukturerade representationer, det vill säga att varje bild av något i världen förutsätter att världen *kan* representeras. Representationens möjlighet är således beroende av, att den naturliga världen överensstämmer med förnuftet (McDowell 1998, 180). Världen kan inte vara fullständigt främmande för tänkandet, för i så fall skulle den över huvud taget inte kunna representeras. McDowell utvecklar sin idé med hjälp av de kantianska begreppen spontanitet och receptivitet, där receptivitet står för det sätt på vilket vi i varseblivningen *tar emot* världen, medan spontanitet står för vårt förnufts aktiva frihet. För att erfarenhet över huvud taget ska vara möjlig, måste det begreppslika också vara inbegripet i receptiviteten, vilket betyder att det begreppslika måste vara *obegränsat* på ett sådant sätt att vår omdömesförmåga, vårt inre liv och vår erfarenhet väsentligen är öppna mot verkligheten. Utvecklingen av den andra naturen och *bildningen* är därmed förutsättningen för att människor alltid redan står i relation till verkligheten.

Grunden till att vi ofta inte är uppmärksamma på skillnaden mellan den första och den andra naturen är att vår an-

John McDowell, som föddes i Sydafrika 1942, studerade filosofi vid Oxford University. Han är verksam vid University of Pittsburgh. McDowell befinner sig i en tradition från Aristoteles och Kant, och har också mottagit viktiga impulser från moderna filosofer som Wittgenstein, P. F. Strawson, Wilfrid Sellars och Richard Rorty. Han har utövat ett betydande inflytande på en yngre generation filosofer i USA, England och Norden.

Begreppet om den andra naturen betecknar fenomenet att människor genom sin uppväxt, uppfostran och invigning i en given kultur utvecklar sina naturgivna anlag, sin första natur, till att omfatta helt nya förmågor.

dra natur ofta tar sig uttryck i uppförande som inte är särskilt reflekterat, och som, även om vi försöker reflektera över det, åtföljs av en känsla av nödvändighet; sådant som att tala ett vårt språk, eller att följa kulturella konventioner och grundläggande normer för etiskt ansvarsfullt uppförande. Normalt är jag inte särskilt medveten om, att det är en inlärd del av

min karaktär att jag visar respekt mot andra människor till exempel genom att avhålla mig från att slå dem, om de kommer i min väg. Och jag skulle sannolikt reagera med tvivel om någon försökte hävda att detta inte är en nödvändig reaktion på andras närvaro, utan bara en förvärvad vana. Det är emellertid ett fullkomligt obestridligt faktum, att detta sätt att visa respekt är inlärt. Man kan säga att det just är genom att vi bland annat lär oss att inte slå andra som vi lär oss visa respekt för

dem. Att detta är inlärt kan man till exempel förvissa sig om genom att avlägga ett kort besök i ett daghem. Poängen är att även om reaktionen är inlärd, är den inte bara en vana, utan en rationellt motiverad reaktion på grunder som finns i världen, till exempel att andra människor har rätt att bli behandlade med respekt.

McDowell drar in begreppet *bildning* för att understryka att den andra naturen inte bara är naturlig, utan att det sociala sammanhanget spelar en mycket viktig roll för dess utveckling. Den rätta uppfostran, träningen och utbildningen är väsentliga för att vi ska utveckla vår natur så, att den faktiskt sätter oss i stånd till att se verkligheten som den är; eller, för att formulera samma poäng i förhållande till det moraliska: den rätta fostringsprocessen är en väsentlig förutsättning för, att vi utvecklar förmågan att se de moraliskt *riktiga* grunderna för handlande. Det betyder att varje faktiskt exempel på den andra naturen också är en kulturprodukt; genom att tillägna oss dygder leds vi in i ett helt sätt att leva, vi blir själva delar av en gemensam värdekultur. Därmed tillägnar vi

oss också en viss intimitet med denna kultur, vilket betyder att vi kommer att dela en viss moralisk ståndpunkt och de handlingssätt som är förbundna med den. Vi kan ge grunder för dessa handlingssätt, men vår gemensamma historia gör det helt enkelt överflödigt att rättfärdiga den underliggande moraliska ståndpunkten.

En följd av detta är, att man inte kan undersöka förhållandet mellan medvetande och värld "från sidan". Vi är alltid redan inbegripna i förhållandet mellan de två, och vi måste därför utforska människors erfarenhet som den utformas i detta sammanhang, det vill säga vi kan uteslutande undersöka hur det är att leva just det slag av förkroppsligat liv som människan representerar. Därmed är den filosofiska undersökningen *alltid* nödd till att finna sin utgångspunkt i "*the space of reasons*", alltså innanför det rationellt strukturerade nätverk av förmågor att anpassa sig till verkligheten som man förvärvat genom att delta i mänskliga praxisar.

En annan konsekvens är att kritik av vår andra natur, av vår sätt att begreppsliggöra världen, alltid är intern. Vi kan inte ställa oss kritiska i förhållande till hela den form vår konkreta bildning tar sig, men bara kritisera den bit för bit. McDowell beskriver denna process genom att hänvisa till ett exempel från filosofen **Otto Neurath**, nu ofta känt som Neuraths skepp. Exemplet handlar om ett skepp som mäs-

te byggas om på öppet hav. Det betyder att man inte på en gång kan bygga om skeppet från aktern till fören, utan i stället måste förbättra det styckevis. På samma sätt kan vi kritisera delar av vår nuvarande bildning med hjälp av kritisk självreflektion, men vi kan aldrig värdera den som en helhet (McDowell 1996, 81).

McDowells begrepp om den andra naturen har haft stort inflytande, bland annat inom dygdetiken (se till exempel Hursthouse 1999, Lovibond 2002). Hans bruk av begreppet lämnar dock en del frågor obesvarade. En fråga som tränger på är frågan om förhållandet mellan den första och andra naturen, som är diskontinuerligt enligt McDowell, på samma sätt som förhållande mellan "*the space of reason*" och "*the realm of law*". Men detta väcker frågan om McDowell verkligen lyckas övervinna den dualism mellan medvetande och värld, som är hans viktigaste måltavla. Man kan fråga om han inte i stället borde arbeta med ett absolut obegränsat naturbegrepp, en "totality of absolutely everything ... which gives room for all kinds of relations of priority between different aspects within that totality" (Fink 2006, 218). Också i förhållande till människans natur, varvid man ger upp idén om en tudelning i den första och andra naturen, och i stället går in för att kartlägga de många olika möjliga beskrivningarna av de aspekter som ingår i denna, vår komplicerade natur.

F

LITTERATUR:

- Fink, Hans (2006), "Three Sorts of Naturalism", *European Journal of Philosophy* 14:2, 202-221.
- Hursthouse, Rosalind (1999), *On Virtue Ethics*, Oxford: Oxford University Press.
- Lovibond, Sabina (2002), *Ethical Formation*, Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- McDowell, John (1996), *Mind and World*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- McDowell, John (1998), "Two Sorts of Naturalism," i *Mind, Value, and Reality*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Nykänenens aforismer

VÅRT SPRÅK ÄR INTE GJORT för att säga någonting viktigt om människans själsliv. Då man försöker hitta ord och meningar som träffar någonting väsentligt så har man en liknande svårighet som man hade ifall man försökte säga någonting viktigt om människans liv genom att klippa ihop snuttar ur tv reklam. – Tyvärr är den här omständigheten inte något sammanträffande.

- Hannes Nykänen